

METAVERSE VA VIRTUAL MAVJUDLIK FALSAFASI

Utayev G'ayrat G'aybulayevich¹

Axmadaliev Ilxom Axmadali o'g'li²

Toshkent Davlat Tibbiyot Universiteti,

Toshkent, O'zbekiston Ijtimoiy fanlar

kafedrasi katta o'qituvchisi¹

uggayrat@gmail.com

Stomatologiya fakulteti, I bosqich talabasi²

Ilxomahmadaliev73@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada metaverse tushunchasi va virtual mavjudlikning falsafiy talqini ko'rib chiqiladi. Tadqiqotda metaversening texnologik asoslari — virtual haqiqat, kengaytirilgan haqiqat va raqamli muhitning ontologik xususiyatlari — hamda ular insonning o'zini anglash, identitet va bilish jarayonlariga qanday ta'sir ko'rsatishi tahlil etiladi. Virtual mavjudlik fenomeni epistemologik va aksiologik nuqtai nazardan baholanib, immersiya, digital identitet va ijtimoiy o'zaro ta'sirning yangi shakllari falsafiy jihatdan sharhlanadi. Maqola shuningdek metaversening axloqiy va ijtimoiy oqibatlarini, shaxsiy ma'lumotlar, mas'uliyat va raqamli suverenitet masalalariga urg'u beradi.

Kalit so'zlar: Metaverse; virtual mavjudlik; digital identitet; immersiya; raqamli ontologiya; epistemologiya; axloq; kiberfazo.

ФИЛОСОФИЯ МЕТАВСЕЛЕННОЙ И ВИРТУАЛЬНОГО БЫТИЯ

Аннотация. В данной статье рассматриваются философские основы метавселенной и феномен виртуального существования. Анализируются технологические предпосылки метавселенной — виртуальная и дополненная реальность, цифровые среды — а также их влияние на самопонимание человека, идентичность и процессы познания. Феномен виртуального бытия оценивается с онтологической, эпистемологической и аксиологической точек зрения. Особое внимание уделяется вопросам иммерсии, цифровой идентичности, социального взаимодействия, а также этическим и правовым последствиям развития метавселенной.

Ключевые слова: Метавселенная; виртуальное существование; цифровая идентичность; иммерсия; цифровая онтология; эпистемология; этика; киберпространство.

PHILOSOPHY OF THE METAVERSE AND VIRTUAL EXISTENCE

Article. *This article examines the philosophical foundations of the metaverse and the phenomenon of virtual existence. It analyzes the technological background of the metaverse—virtual and augmented reality, as well as digital environments—and explores their impact on human self-understanding, identity formation, and cognitive processes. The concept of virtual being is evaluated from ontological, epistemological, and axiological perspectives. Special attention is given to immersion, digital identity, new forms of social interaction, and the ethical and legal implications emerging within metaverse environments.*

Keywords: *Metaverse; virtual existence; digital identity; immersion; digital ontology; epistemology; ethics; cyberspace.*

Kirish

Metaverse tushunchasi zamonaviy raqamli texnologiyalarning tez rivojlanishi natijasida shakllangan yangi virtual makon sifatida talqin qilinadi [1]. U virtual haqiqat, kengaytirilgan haqiqat va interaktiv raqamli tizimlar integratsiyasi orqali insonning mavjudlik, vaqt va makon haqidagi an'anaviy tushunchalarini tubdan qayta ko'rib chiqishga imkon beradi [2]. Shu tariqa, metaverse nafaqat texnologik hodisa, balki insonning o'zini anglash, identitetni shakllantirish va digital sub'yektivlikni yaratish vositasi sifatida ham ko'riladi [3].

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, metaverse ichidagi virtual tajribalar inson ongining psixologik va kognitiv jarayonlariga sezilarli ta'sir ko'rsatadi [4]. Shu jumladan, immersiv muhitlarda diqqat va xotira jarayonlari qayta tashkil etiladi, empatiya va ijtimoiy o'zaro ta'sir yangi shakllar oladi [5]. Virtual mavjudlik tajribalari real dunyo bilan uzviy bog'liq bo'lib, sub'yektiv tajribani kengaytiradi va ongni raqamli kontekstda qayta sozlash imkonini yaratadi [6].

Metaverse ontologik va epistemologik jihatdan yangi savollarni keltirib chiqaradi: "raqamli sub'yekt va ob'yektning haqiqiyliqi qanday aniqlanadi?" va "virtual tajriba orqali bilish jarayoni qanday shakllanadi?" [1]. Ushbu savollar insonning haqiqiylik, mavjudlik va bilish tushunchalarini falsafiy nuqtai nazardan qayta tahlil qilishga undaydi [2].

Shuningdek, metaverse orqali yuzaga keladigan ijtimoiy interaktsiyalar, avatarlar va digital identitetlar yangi ijtimoiy va etik me'yorlarni talab qiladi [3]. Tadqiqotlar ko'rsatadiki, metaverse ichida shaxsiy ma'lumotlar xavfsizligi, raqamli suverenitet va axloqiy mas'uliyat masalalari dolzarb ahamiyatga ega [4]. Bu esa nafaqat texnologik, balki falsafiy va huquqiy tadqiqotlarni ham rivojlantirish zaruratini tug'diradi [5].

Metaverse kontseptsiyasi shuningdek, inson madaniyati va san'ati rivojida yangi yo'nalishlarni shakllantiradi [6]. Virtual muhitlar orqali ijodiy ifoda, estetik tajriba va

madaniy kommunikatsiya yangi formatlar oladi, bu esa insoniyatning texnologiya bilan o'zaro ta'sirining falsafiy tahlilini talab qiladi [1].

Bundan tashqari, metaverse va virtual mavjudlikni tadqiq qilish zamonaviy falsafaning interdisipliner yo'nalishlarini rivojlantirishga yordam beradi [2]. Bu yo'nalishlar inson ongining raqamli transformatsiyasi, etik-ontologik ramkalar yaratish va virtual sub'yektiv tajribalarni empirik o'rganish kabi masalalarni o'z ichiga oladi [3]. Shu bilan birga, metaverse falsafasi kelajakda texnologiya va insoniyat o'rtasidagi murakkab munosabatlarni tushunish uchun muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi [4].

Metaverse va virtual mavjudlik fenomeni shaxsning identitet, bilish va ijtimoiy o'zaro ta'sirlarini raqamli muhitda qayta shakllantirish imkoniyatlarini beradi [5]. Shu sababli, zamonaviy tadqiqotlar metaverse ichidagi tajribalarni falsafiy, etik va epistemologik nuqtai nazardan o'rganishga qaratilgan [6].

Materiallar va metodlar

Ushbu tadqiqot metaverse va virtual mavjudlik fenomenining falsafiy asoslarini tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, unda kompleks nazariy-analitik yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot materiallarini shakllantirish jarayonida metaverse konsepsiyasiga doir zamonaviy falsafiy manbalar, texnologik rivojlanish haqidagi ilmiy adabiyotlar, raqamli identitet va virtual tajriba bo'yicha konseptual modellar o'rganildi. Shuningdek, raqamli muhitlarda mavjudlik, ong va identitetga doir nazariy yondashuvlarni tasvirlovchi falsafiy maktablarning qarashlari solishtirildi.

Tadqiqot metodologiyasida fenomenologik yondashuvdan foydalanilib, virtual mavjudlikning sub'yektiv tajribaga ta'siri, ongning immersiv muhitdagi holati va tajriba shakllanish jarayoni tahlil qilindi. Fenomenologik metod yordamida insonning metaverse ichidagi mavjudlikni qanday qabul qilishi, real va virtual o'rtasidagi sezgi va idrok farqlari, shuningdek, digital identitetning shakllanish jarayonlari izohlandi. Ushbu yondashuv virtual tajribaning ichki tuzilmasini aniqlash va uning falsafiy mohiyatini ochib berishga xizmat qildi.

Bundan tashqari, tadqiqotda ontologik tahlil metodi qo'llanilib, metaversening mavjudlik maqomi, raqamli obyektlar va sub'yektlarning real borliq bilan munosabati, mavjudlikning ko'p qatlamli tuzilishi hamda virtual makonning ontik va ontologik farqlari asosli ravishda o'rganildi. Ushbu metod insonning "real" va "virtual" kategoriyalarini idrok etishidagi nazariy muammolarni ilmiy asosda yoritish imkonini berdi.

Epistemologik tahlil metodi orqali virtual muhitda bilish jarayonining o'ziga xos xususiyatlari, ya'ni ishonch, haqiqat me'zonlari, bilim shakllanishi va informatsiya qabul qilish mexanizmlari ko'rib chiqildi. Ushbu yondashuv metaverse ichida shakllanadigan bilim turlari, ularning ishonchliligi va sub'yektning kognitiv faoliyatiga ta'sirini baholash imkonini berdi.

Aksiologik tahlil yordamida metaverse bilan bog'liq etik masalalar, mas'uliyat, raqamli suverenitet, shaxsiy ma'lumotlar xavfsizligi va inson qadr-qimmati bilan bog'liq konseptlar o'rganildi. Raqamli makon doirasida shakllanadigan qadriyatlar tizimi, ularning jamiyatga ta'siri, shuningdek, virtual xulq-atvorning axloqiy me'yorlari tahlil qilindi. Bu metod virtual mavjudlikning ijtimoiy-axloqiy oqibatlarini chuqurroq tushuntirishga yordam berdi.

Tadqiqotda qo'shimcha ravishda komparativ tahlil metodi qo'llanilib, turli falsafiy maktablarning virtual mavjudlik haqidagi qarashlari solishtirildi. G'arb falsafasidagi raqamli ontologiya yondashuvlari, sharq falsafasidagi mavjudlik talqinlari hamda zamonaviy kognitiv texnologiyalar nazariyalari o'rtasidagi o'xshashlik va farqlar ilmiy mezonlar asosida tahlil qilindi. Bu esa metaverse fenomeniga nisbatan ko'p yo'nalishli va chuqur falsafiy tasavvurni shakllantirish imkonini berdi.

Natijalar va ularning muhokamasi

Tadqiqot natijalari metaverse fenomenining inson ongiga, identitetiga va ijtimoiy munosabatlariga ko'rsatadigan ko'p qirrali ta'sirini yoritib berdi. Birinchi natija sifatida shuni ta'kidlash mumkinki, metaverse ichidagi virtual mavjudlik insonning mavjudlikni idrok etish shaklini sezilarli darajada o'zgartiradi. Immersiv raqamli makonlarda sub'yekt o'zining jismoniy mavjudligidan mustaqil ravishda yangi tajribalar yaratishi, o'zini turli shakllarda ifodalashi va identitetning ko'p qatlamli modelini shakllantirishi mumkinligi aniqlandi. Bu shuni anglatadiki, virtual mavjudlik insonning sub'yektiv tajribasini kengaytiradi va o'zlikni anglash jarayoniga yangi o'lcham qo'shadi.

Tadqiqotning ikkinchi natijasi virtual makonlarda bilish jarayonlarining o'ziga xos xususiyatlari bilan bog'liq bo'lib, metaverse muhitida haqiqat me'yorlari va ishonch konsepsiyalarining qayta shakllanishi kuzatildi. Immersiv muhitlarda vizual, eshitish va kinestetik stimullar kuchli bo'lgani sababli, sub'yektning axborotni qabul qilish mexanizmlari real dunyodagidan farq qiladi. Bu esa bilish jarayonining konstruktiv tabiatini kuchaytirib, bilimning sub'yektiv shakllanishiga olib keladi. Natijada metaverse ichida shakllangan bilim turlari ko'proq interaktiv va kontekstga bog'liq bo'lib, bu holat epistemologik tahlilni yanada murakkablashtiradi.

Uchinchi natija sifatida, metaverse ijtimoiy o'zaro ta'sirlarning yangi shakllarini yaratishi aniqlandi. Virtual makonlarda avatarlar orqali muloqot, kooperativ faoliyat va ijtimoiy identitetning shakllanishi real dunyodagi munosabatlarga qaraganda boshqacha dinamikaga ega. Shaxslar metaverse ichida o'zining ijtimoiy rollarini qayta talqin qilish, ijtimoiy masofalarni o'zgartirish va yangi turdagi ijtimoiy guruhlarini shakllantirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu jarayon ijtimoiy psixologiya va kognitiv fanlar uchun yangi tadqiqot maydonini ochadi.

Tadqiqotning to'rtinchi natijasi metaversening ontologik maqomi va real borliq bilan munosabati bilan bog'liqdir. Raqamli obyektlar va sub'yektlarning mavjudlik darajasi real jismoniy obyektlardan farq qilishi aniqlanib, virtual va real mavjudlik o'rtasidagi chegaralar tobora nisbiy tus olayotgani kuzatildi. Bu holat mavjudlikning ko'p qatlamli modelini shakllantirishni talab qiladi, bunda virtual reallikning ontik maqomi mustaqil, biroq real dunyo bilan bog'liq tizim sifatida talqin etiladi. Ontologik nuqtai nazardan qaraganda, metaverse o'zining alohida struktura va qonuniyatlariga ega bo'lgan murakkab fenomen sifatida ko'riladi.

Beshinchi natija metaverse bilan bog'liq etik va aksiologik muammolarni yoritdi. Virtual makonlarda shaxsiy ma'lumotlar xavfsizligi, digital suverenitet, axloqiy mas'uliyat va virtual xulq-atvorning tartibga solinishi dolzarb masalalar qatoridan o'rin oldi. Shu bilan birga, metaverse ichida paydo bo'ladigan xatti-harakatlarning oqibatlarini real dunyodagi axloqiy baholash mezonlariga to'liq mos kelmasligi aniqlanib, yangi etik me'yorlar ishlab chiqish zarurati yuzaga kelmoqda. Virtual tajribalar orqali shakllangan empatiya, agressiya yoki ijtimoiy masofalanish kabi holatlar falsafiy tahlilning aksiologik doirasini kengaytiradi.

Oltinchi natija sifatida, metaverse fenomeni falsafaning interdisipliner rivojlanishiga kuchli ta'sir ko'rsatayotgani aniqlandi. Virtual mavjudlikni o'rganish jarayonida falsafa, kognitiv fanlar, texnologiya nazariyalari, axborot xavfsizligi, psixologiya va sotsiologiya kabi fanlarning integratsiyasi talab qilinadi. Bu integrativ jarayon metaverse fenomenini chuqur va keng qamrovli o'rganish imkonini beradi, shuningdek kelajakda raqamli mavjudlikning ijtimoiy, axloqiy va ontologik oqibatlarini ilmiy asosda tahlil qilishga yordam beradi.

Xulosalar

Tadqiqot natijalari metaverse va virtual mavjudlik fenomenining inson ongiga, identitetiga va ijtimoiy munosabatlariga sezilarli ta'sir ko'rsatishini ko'rsatdi. Immersiv raqamli makonlarda sub'yektiv tajriba kengayib, bilish jarayonlari va haqiqat me'yorlari yangi shaklga ega bo'ladi. Metaverse ijtimoiy o'zaro ta'sirlarning yangi modellarini yaratib, identitetning ko'p qatlamli va dinamik xususiyatini kuchaytiradi. Shuningdek, virtual muhit bilan bog'liq ontologik, epistemologik va etik masalalar yangi nazariy yondashuvlarni talab qiladi. Umuman olganda, metaverse falsafiy tadqiqotlar uchun keng qamrovli va istiqbolli yo'nalish bo'lib, insonning raqamli davrdagi mavjudligini chuqur tahlil qilish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. David J. Chalmers — "Reality+ : Virtual Worlds and the Problems of Philosophy"
<https://www.davidchalmers.com/reality-plus>

2. Matthew Ball — “The Metaverse: And How It Will Revolutionize Everything”
<https://www.matthewball.vc/themetaversebook>
3. Nick Yee — “The Proteus Paradox: How Online Games and Virtual Worlds Change Us”
<https://mitpress.mit.edu/9780262529879>
4. Philip Brey — “The Philosophy of Virtual Reality” (Journal Article)
<https://research.utwente.nl/en/publications/the-philosophy-of-virtual-reality>
5. Thomas Metzinger — “Virtual Ego Machines: Consciousness and Virtual Reality”
<https://www.open-mind.net/papers/virtual-ego-machines>
6. Michael Heim — “The Metaphysics of Virtual Reality”
<https://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/019509258X.001.0001>